

ריבונה של תורה

רעיונות ומאמרים לפרשת השבוע

גליון קצ"ה

פרשת וישלח

אמא של מידות

מפורסם ברשעותו וברעתו יוצא אחר מיטתה, יקללו הבריות את הכרס שיצא ממנה עשו. ומפני כן העלימו המתעסקים בקבורת רבקה את דבר מיתתה, והוציאו את מיטתה בלילה בחשאי. וכיון שלמעשה מיתת רבקה לא נתפרסמה ונעלמה מהבריות, אף הכתוב העלימה ולא כתבה בפירוש.

מדוע העלים הכתוב רק את מיתת רבקה ולא את מיתתו של יצחק?

וב"גור אריה" למהר"ל הקשה, שאם כן היה הכתוב צריך להעלים אף את דבר מיתתו של יצחק, שהרי כשם שהיה גנאי לרבקה בבנה עשו, כך היה אף ליצחק גנאי במעשיו של עשו, ולמרות כן אמר הכתוב (פס' כט) "ויגוע יצחק וימות ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים ויקברו אותו עשו ויעקב בניו".

ותירץ וזו לשונו, "שכן אמרו חז"ל כי האם נותנת דם ובשר וכל הדברים החומריים שמהם תבוא הפחיתות, אבל מהאב יבואו דברים שאינם חומריים כל כך. ולפיכך הפחיתות והרשעות תלוי באם שנתנה לו דברים פחותים רעים".

כוונת המהר"ל היא לדברי הגמ' **במסכת נדה** (לא, א) "שלשה שותפים יש באדם, הקב"ה ואביו ואמו. אביו מזריע הלובן שממנו עצמות וגידים וצפורנים ומוח שבראשו ולובן שבעין. אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר ושערות ושחור שבעין. והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וראיית העין ושמיעת האוזן ודיבור פה והילוך רגלים ובינה והשכל".

[ובספר **"שבילי אמונה"** (הנתיב השלישי, השביל השני) פירט בזה עוד, "אביו מזריע לובן שממנו כל דבר לבן כגון המוח והעצמות והגידים והצפורנים ולובן שבעין והשיניים ובני מעיים. ואמו מזרעת אודם שממנו הדם והעור והבשר והלב הכבד והריאה והמרה וטחול ושחור שבעין ואודם שבשפתיים"].

ולדברי המהר"ל, אותם חלקים באדם שהם מכא אמו, הינם החלקים החומריים יותר, המסמלים את הגשמיות שבאדם. וכשהאדם מרשיע במעשיו ודבק בגשמיות הרי שבוז נמשך הוא אחר החלקים הגשמיים שבגופו שקיבל מאימו, והדבר מעיד שירש מאימו גשמיות וחומריות רבה.

ולכן אצל עשו שיצא לתרבות רעה תלו זאת הבריות יותר באימו מאשר באביו, כיון שנמשך אחר גשמיות וחומריות גופו, שכאמור מושפעת היא ביותר מהאם. ומאידך באדם צדיק שאינו נמשך אחר החומריות הרי שיש בזה שבח לאימו, שהורישו לו טבע זך שאינו ספוג בגשמיות, ומחמת כן נמשך הוא מטבעו אחר הרוחניות והטהרה.

נתונים ומרכיבים רבים מעצבים את מכלול אישיותו של האדם. הוריו, משפחתו, חבריו וסביבתו, ואף מזלו, כל אלו יחד משפיעים על תכונות האדם ועל אופיו, על מידותיו ועל טבעיו.

ומפרשתנו למדנו שאימו של האדם היא אחד הגורמים המשפיעים, ואולי המשפיע ביותר על מידותיו ותכונותיו המולדות.

"עובר ירך אימו" דרשו חז"ל, העובר ואימו גוף אחד הם, היות וכל חיותו ותזונתו של העובר תלויה באימו. ומן הדברים שיתבארו במאמר שלפנינו נלמד שהשפעת האם על המידות איננה מסתיימת בלידה או בשנות הינקות. ולאורך כל ימי חייו חקוקים בנפש האדם, המידות והטבעים שירש מאימו, לטוב ולמוטב.

"לפי שהעלימו את יום מותה שלא יקללו הבריות שיצא מכנה עשו, אף הכתוב לא פרסמה"

הנה נאמר בפרשתנו (פס' ח') "ותמת דבורה מניקת רבקה, ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון, ויקרא שמו אלון בכות". ופירש רש"י שרבקה שלחה את דבורה מניקתה לפדן ארם כדי לקרוא ליעקב שישוב הוא ובני ביתו ארצה אל בית הוריו. ובהיותם בדרך אל הארץ מתה דבורה סמוך לבית אל, וקבורה שם ונתאבלו עליה, ובאותה שעה נתבשר יעקב שאימו רבקה מתה. וזהו שנאמר **"אלון בכות"**, כי אלון בלשון יוני הוא "אחר", ו"אלון בכות" היינו בכי ואבל אחר [והרמב"ן הוסיף ש"בכות" הוא בכי כפול], כי מלבד האבל על דבורה נוסף ליעקב אבל אחר גדול ומר יותר במות אימו. וזהו שנאמר (פס' ט') "וירא אלהים אל יעקב ויברך אותו", שבירכו הקב"ה ברכת אבלים.

ונמצא שמיתת רבקה לא הוזכרה בתורה במפורש אלא ברמז. ודבר זה אומר דרשני, כי הגם שמצינו בנשים צדקניות אחרות שלא הוזכרה מיתתן, כמו לאה, מכל מקום לגבי רבקה התורה כן התייחסה לדבר מיתתה, כנרמז ב"אלון בכות", ואף על פי כן מיאן הכתוב להזכירה בפירוש. ואם כן יש לשאול מדוע לא נתפרשה מיתתה של אותה צדקת. וביותר קשה, שמיתת מניקתה דבורה הוזכרה בפירוש, ודוקא מיתת רבקה נשללה מלהתפרש והוזכרה רק כבדרך אגב למיתת דבורה.

ובביאור הענין פירש רש"י, **"לפי שהעלימו את יום מותה, שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו, אף הכתוב לא פרסמה"**. וכוונתו לדברי המדרש שהביא הרמב"ן, שכשמתה רבקה לא היה מי שיתעסק בקבורתה ויצא אחר מיטתה מלבד עשו, שהרי יצחק כהו עיניו והיה מסוגר בביתו, ויעקב היה עדיין בדרכו לארץ. ולכן חששו הקוברים אותה שכשיראו הבריות שרק עשו שהיה

"אמא אדמה"

והגר"י אייבשיץ בספר "אהבת יהונתן" (במדבר טז, כח) ביאר בדרך זו את הסיבה שנתקללה האדמה מחמת חטאו של אדם הראשון, וכמו שנאמר (בראשית ג, יז-יח) "ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייד, וקוץ ודורדר תצמיח לך", ופירש רש"י, "משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללות שדיים שינק מהם". וכתב שם "כשחטא אדם הראשון נתקללה האדמה בעבורו כמו שמקללים האם ארוך שזה גידלה. כי כמו שהאם סיבה לפשע הבן לטבעה הרע, וגם שלא ייסרה אותו כראוי, כן הארץ סיבה לחטא האדם, כי נפש החומרי סיבה לחטא, ולכן נתקללה האדמה כי היא סיבה לחטא כמו אם לבנים".

ועל פי זה ביאר באופן נפלא את טעם הדבר שקורח ועדתו נענשו על ידי שפתחה האדמה את פיה ובלעתם. כי קרח ועדתו לא חטאו מחמת רדיפה אחר גשמיות אלא שחטאו בזדון חפצם להשיג שררה, ולכן ביקשה האדמה לגלות ולהודיע שלא יתלו הבריות את חטא קרח בסיבת חומריות האדמה שממנה בה ומחמת כן יקללה, ולכן נענשו דוקא באופן זה.

"מה ברי ומה בר בטני"

והפרדס יוסף (ויקרא כד, יא) כתב שהמקור לאימרה המובאת ברש"י שהבריות מקללים את אם החוטא "ארורים השדים שהניקו את זה", הוא מהירושלמי במסכת כלאים (פ"א ה"ז). וביאר, שכוונת אימרה זו היא שמידות טובות או רעות באות מכח האם, ומה גם שעיקר חינוך הבנים מוטל על האם, ולכן כשלון החינוך או הצלחתו נזקפים בעיקר לזכותה או לחובתה.

והוסיף שזהו שנאמר (משלי י, א) "**בן כסיל תוגת אמו**", כי יש לה גנאי וצער במה שתולים הבריות את כסילות בנה בה ובדרך חינוכה, ויש לה גנאי בזה יותר מבעלה.

וכן מצינו בפרק האחרון במשלי שבו מובאת התוכחה שהוכיחה בת שבע אם שלמה את בנה. כי כשהתחתן שלמה עם בת פרעה ביום חנוכת בית המקדש, עשה משתה כל הלילה עד שנרדם, והיו מפתחות בית המקדש מונחים תחת מראשותיו, ושלחו את אימו כדי שתעיר אותו. ונכנסה אמו והוכיחתו על המעשה הזה ואמרה לו "מה ברי ומה בר בטני". ופירש רש"י (משלי לא, ב) שאמרה לו "הכל יודעים שאביך צדיק גמור היה ואם אתה רשע יאמרו אמו גרמה לו".

מדוע תלו את הצלחת הבנים דוקא בקמחית ולא בבעלה ?

וידועים דברי הגמרא במסכת יומא (מז, א) אודות קמחית הצדקת, "שבעה בנים היו לה לקמחית וכולם שימשו בכהונה

גדולה. אמרו לה חכמים מה עשית שזכית לכך, אמרה להם מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי".

והקשה המהרש"א מדוע תלו חכמים את הזכות דוקא באימם של אותם כהנים, ולא שאלו את אביהם במה זכה לכך.

ותירץ הגר"י אייבשיץ ביערות דבש (ח"ב דרוש יב), שעיקר ההצלחה בחינוך הבנים וגדלותם בתורה תלויה באמא, כי האב בין אם הוא תלמיד חכם ובין אם אינו כן, עסוק וטרוד בעניניו, והאמא היא שנמצאת רוב הזמן עם הילדים, ובידיה להכניס ולהשריש בהם אהבת תורה ויראת שמים.

ובספר "צדקת הצדיק" (אות טג) לר' צדוק הכהן כתב כי לכך אמרו חז"ל (פסחים מט, א) שלעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, שעל ידי כן מובטח לו שבניו יהיו תלמידי חכמים, כי הבנים דומים בטבעם לאם, ועוד שמגדלת ומחנכת אותם לתורה.

וכן למדנו מדברי המאירי (נדה ע, ב) שעיקר עבודת ה' של האשה היא בגידול בניה לתורה, ובזה יהא עיקר שבחה אם תצליח בכך, וכפי שכתב שם, "יהא אדם משתדל להיות לו בנים הגונים, ואף על פי שצריך לבקש רחמים על עצמו שיזכה לכך, מכל מקום יהא אף משתדל בכך, ועיקר השתדלותו לישא אשה ההוגנת לו שתהא יודעת ובקיהא בגידול בנים לתורה ולמידות נעלות". ונתבאר בדבריו שבחינת "אשה הוגנת" אינה נמדדת אלא עד כמה יכולה אותה אשה לגדל את בניו לתורה ולמידות.

ולדברינו לעיל יש להוסיף שאין הדבר תלוי רק ביכולותיה, אלא שאף טבעה וצדקתה של האשה משפיעים עד מאד על אופי בניה ומידותיהם, ועל גדלותם התורנית.

בן תלמיד חכם משמח את אימו בכפליים

ועל כן מצאנו בירושלמי (תענית פ"ג ה"י) שהורים שזוכים לבן תלמיד חכם, הרי שיש בזה שמחה לאם יותר מן האב, וכלשון הירושלמי "שהוא משמחה בכפליים", כלומר ששמחת האם בבנה כפולה ומכופלת משמחת האב. ודרשו זאת מהפסוק "שמח אביך ואמך ותגל יולדתך", כי "גילה" היא שמחה גדולה יותר מסתם שמחה, ולכן באב נאמר לשון שמחה ובאם לשון גילה, כי האם שמחה במה שזכתה לראות פירות בעמלה, ועוד שיש לה שבח בזה כי טבע הבן כאימו כאמור לעיל, וכשהבן גדול בתורה הרי שבא לו הדבר ממה שירש בטבע מאימו להדבק ברוחניות ולאהוב את התורה.

ובספר "לשכנו תדרשו" מובא מהגרא"מ שך זצ"ל שאמר שכדי שספר יצליח ויתקבל בציבור נצרכת זכות מיוחדת, ולפעמים הדבר הוא בזכות הדמעות והתפילות של האם.

לע"נ

ר' בנימין בן משה זצ"ל
וסרח (שרה) בת רחמה ע"ה

לע"נ אהרן בן יחיא מעברי ז"ל

ומרת רחל בת סאלחה ע"ה
ומרת נאזיה בת תאגיה ע"ה

להצלחת ר' יהודה דגנה ומש'.

ולע"נ אבלין בת איבון ע"ה.
ומאור בן צביה ז"ל.

להצלחת

ר' יצחק ודייזי רבקה קקון וילדיהם.
ולרפואת ברוך בן אליס ה"י.